

IWONA BIŃKOWSKA

**KWERENDA HISTORYCZNA PARKU
STANISŁAWA STASZICA
I PLACU STRZELECKIEGO**

WROCLAW 1999

WSTĘP

Tematem opracowania są dwa sąsiadujące ze sobą tereny skweru i parku miejskiego, znajdujące się w północnej części Wrocławia, na terenie dawnego Przedmieścia Odrzańskiego. Pierwszy z nich to park Stanisława Staszica (Rossmarkt, Viehmarkt, Rossplatz, Nordpark, Benderplatz, Benderpark), teren zbliżony w kształcie do trójkąta równobocznego, ograniczonego od północy zabudowaniami i terenami kolejowymi dworca Wrocław Nadodrze (Odertor-Bahnhof), od północnego wschodu placem Trzebnickim (Trebnitzer-Platz), od południowego wschodu zwartym ciągiem zabudowy mieszkalnej, od południa placem po nie istniejącym ewangelickim kościele imienia Odkupiciela (Erlöserkirche) oraz od południowego zachodu ul. Pomorską (Rosenthaler Strasse). Drugi, interesujący nas skwer to plac Strzelecki (Am Schiesswerder, Schiessplatz, plac Karola Marksa), na terenie w kształcie prostokąta wydłużonego na osi wschód - zachód, ograniczonego od wschodu ul. Pomorską (Rosenthaler Strasse), od zachodu ul. Łowiecką (Schießwerder Strasse, Schießen Strasse) od południa zwartą zabudową i od północy budynkiem dawnego dworca kolejki wąskotorowej, przykościelnymi terenami katolickiego kościoła parafialnego Św. Bonifacego (Bonifazius-Kirche) oraz zwartym ciągiem zabudowy mieszkalnej.

Oba place graniczą ze sobą na wąskim odcinku wzdłuż ul. Pomorskiej. Komunikacja między nimi jest obecnie bardzo utrudniona, jednak w przeszłości oba place pozostawały w bliższym związku kompozycyjnym i funkcjonalnym, przez krótki okres czasu nawet połączone w jednorodny, najważniejszy we Wrocławiu teren wystawienniczy. Kilkakrotnie w historii obu placów pojawiała się idea zespolenia ich w jeden park miejski.

Kwerendę przeprowadzono w zbiorach państwowych i miejskich we Wrocławiu: Archiwum Państwowym, Archiwum Budowlanym Miasta Wrocławia, Bibliotece Uniwersyteckiej, Muzeum Narodowym i Muzeum Historycznym.

HISTORIA TERENU OBECNEGO PARKU STASZICA I PLACU STRZELECKIEGO DO 1881 ROKU

Pierwotnie obecny park Stanisława Staszica, zwany też zamiennie placem Stanisława Staszica, spełniał funkcje miejsca handlu bydłem i końmi. Do 4. ćw. XIX wieku był to teren prawie pozbawiony kompleksowej zabudowy, zlokalizowany pomiędzy dwiema ważnymi, wylotowymi z miasta drogami, na wschodzie w kierunku Trzebnicy, i na zachodzie w kierunku Osobowic. Oprócz walorów związanych z komunikacją sprzyjające dla tego rodzaju handlu były, widoczne już na najstarszych planach, znajdujące się tu ciekі wodne i stawy. Obecny park zajmuje jedynie ok. połowy pierwotnego placu handlowego, przez którego środek przebiegała, ukośnie wytyczona, droga łącząca ul. Pomorską (Rosenthaler Strasse) na południowym zachodzie z miejskimi rogatkami trzebnickimi (Trebnitzer Barriere) na północnym wschodzie. Droga ta stanowi obecną południowo-wschodnią granicę parku. Dopiero od 1880 roku oficjalnie przyjęto nazwę placu Rossplatz, zastępując dotychczasową Viehmarkt (Targ Bydła) i Rossmarkt (Targ Koński).

Jedyną do tego czasu, komponowaną zielenią były rzędy drzew po obu stronach drogi, przecinającej plac. Pierwsze, planowane nasadzenia poza granicami ówczesnego miasta miały miejsce w 2. połowie XVIII wieku i dotyczyły większości wylotowych traktów wrocławskich. Prawdopodobnie z tego też czasu pochodziły drzewa wzdłuż interesującej nas drogi, zaznaczone już na planie z 1807 roku. Na podstawie źródeł archiwalnych wiemy, że wielokrotnie później w XIX stuleciu uzupełniano i wymieniano nasadzenie. Natomiast na obszarze obecnego parku nie przewidywano wówczas komponowanej zieleni, było to naturalne pastwisko podmiejskie, regularnie zamieniane w targ. Stan ten nie uległ zmianie do 1881 roku, kiedy postanowiono wykorzystać, przynajmniej częściowo, obszar tradycyjnego targowiska na główne wrocławskie tereny wystawiennicze. Dopiero wówczas po raz pierwszy powstał pomysł by dołączyć do Rossplatz sąsiadujący z nim pl. Strzelecki, którego wcześniejsza historia przebiegała odmiennie.

Pierwotne związki funkcjonalne i urbanistyczne pl. Strzeleckiego (Am Schießwerder) z najbliższym otoczeniem były dwojakie. Z jednej strony było to sąsiedztwo omówionego powyżej Targu Końskiego (Roßmarkt), które zwłaszcza w czasie trwania handlu dominowały nad całą okolicą. Długo jedynym domem przy pl. Strzeleckim była gospoda Kaffeehaus zum Rothen Schlüssel, głównie obsługująca odwiedzających targ. Z drugiej strony, zgodnie z

nazwą Am Schießwerder, teren ten związany był z ogrodem i placem strzeleckim Bractwa Kurkowego tzw. Kępą Strzelecką (Schießwerder), na zachód od obecnej ul. Łowieckiej. Ta funkcja dopełnienia terenów Bractwa była zdecydowanie dominująca i nasiliła się dodatkowo po przejęciu Kępy przez miasto i budowie, w 1855 roku, nowej siedziby z reprezentacyjną salą koncertową i restauracją, autorstwa Hermanna Friedricha Waessemanna.

Pierwotna nazwa placu: Am Schießwerder, dopiero w 1876 roku została zastąpiona nową: Schießplatz, która przetrwała do 1945 roku.

Na planach Wrocławia z 1. połowy XIX wieku obszar placu zaznaczano jako teren zielony pozbawiony zaplanowanej kompozycji, najprawdopodobniej ujęty w dwa rzędy drzew wzdłuż północnej i południowej granicy terenu. Dopiero plan z 1862 roku w zachodniej części obecnego placu ukazuje prostokątny skwer o regularnym, symetrycznym układzie. Główna ścieżka przecinała plac na osi wschód - zachód, obiegając na środku okrągły, wewnętrzny gazon. Trudno obecnie stwierdzić czy kompozycja ta rzeczywiście została zrealizowana, czy też pozostała w sferze planów. Także na temat ewentualnego autorstwa kompozycji skweru można jedynie domniemywać. Ogród na terenie Kępy Strzeleckiej zaprojektował i zrealizował jeden z najaktywniejszych wrocławskich ogrodników połowy wieku - Nees von Essenbeck. Wydaje się prawdopodobne, że on też mógł zakomponować plac Strzelecki, nie udało się jednak znaleźć potwierdzających to dowodów.

Również na planie Wrocławia z 1873 roku i planie sytuacyjnym dotyczącym rozbudowy Kępy Strzeleckiej, z 1877 roku, widoczne jest w tej części placu Strzeleckiego regularne założenie, ale innego typu. Był to popularny, wykorzystywany od czasów Schinckla i Lenne'go układ w kształcie hipodromu. Głównym elementem była droga spacerowa otaczająca plac na kształt elipsy, wydłużonej na osi wschód - zachód, z dodatkowymi poprzecznymi ścieżkami. Niezależnie od tego, która z opisanych wersji została zrealizowana, należy podkreślić fakt, że plac Strzelecki był jednym z nielicznych wówczas publicznych skwerów miejskich. W tym czasie istniały dopiero: Lasek wzdłuż ul. Pomorskiej, pl. Katedralny i pl. Kościuszki. Plac Strzelecki nie miał znaczenia tylko lokalnego, spełniał bowiem funkcje spacerowe dla wszystkich mieszczan odwiedzających Kępę Strzelecką. W najbliższej okolicy nie istniała jeszcze gęsta zabudowa mieszkalna, która miała się pojawić dopiero w 4. ćw. XIX wieku zmieniając zasięg użytkowników skweru głównie do okolicznych mieszkańców.

Roślinność nasadzona na pl. Strzeleckim nie mogła posiadać dużej wartości, skoro już w 1881 roku teren został splantowany i całkowicie przekształcony. W tym momencie

nastąpiło jednorazowe i krótkotrwałe połączenie kompozycyjne i funkcjonalne obu omawianych przez nas placów.

HISTORIA KONCEPCJI POŁĄCZENIA TERENU OBECNEGO PARKU STASZICA I PLACU STRZELECKIEGO W JEDEN PARK MIEJSKI

W 1881 roku na całym obszarze obecnego parku Staszica i pl. Strzeleckiego zorganizowano Śląską Wystawę Rzemiosł i Przemysłu (Schlesische Gewerbe- und Industrie-Asstellung). Wcześniej, na miejsce tego rodzaju wystaw, organizowanych we Wrocławiu od początku lat 30. XIX wieku, wybierano albo obiekty zamknięte (stara giełda na pl. Solnym, dom Stanów Śląskich na pl. Wolności), albo otwarte przestrzenie (pl. Wolności, Kępa Strzelecka wraz z wyspą Füllera). Ok. 1880 roku, wszystkie te lokalizacje nie spełniały już wymogów wielkości obszaru, dostępności i możliwości swobodnego rozmieszczenia hal wystawienniczych. Połączenie trójkątnego terenu obecnego parku Staszica z podłużnym placem Strzeleckim stwarzało organizatorom nowe możliwości.

Autorem przestrzennej kompozycji wystawy i jednocześnie projektantem głównej hali wystawienniczej był architekt wrocławski Carl Schmidt, on też zaplanował ogrodowe akcenty rozmieszczone pomiędzy halami. Były to przede wszystkim wielobarwne, ozdobne partery kwiatowe, z centralnymi akcentami w formie fontann, zadrzewiony plac przed główną restauracją wystawową i mniejsze kompozycje przy poszczególnych halach. Schmidt zaprojektował zasadniczą, trójkątną część terenu, natomiast przygotowanie parkowej kompozycji znacznie mniejszego pl. Strzeleckiego powierzono wrocławskiemu ogrodnikowi Hermannowi Lüdtkę - pracownikowi firmy ogrodniczej Guido von Drabiziusa. Zaprojektował on niewielki park stanowiący naturalne otoczenie dla ekspozycji poszczególnych firm. Centralnym elementem organizującym przestrzeń był staw, o nieregularnym obrysie brzegów, wokół którego Lüdtkę wytyczył swobodnie biegnące ścieżki. Otoczenie stanowiła w krajobrazowy sposób ukształtowana roślinność oraz prezentacje firm ogrodniczych.

Tak ukształtowana przestrzenna kompozycja Śląskiej Wystawy Rzemiosł i Przemysłu składała się z dwóch uzupełniających się części: regularnej, bardziej reprezentacyjnej Schmidta i swobodnej, kameralnej Lüdtkęgo.

Po zamknięciu ekspozycji, powstał projekt zagospodarowania obszaru powystawowego, również autorstwa Carla Schmidta. Niezrealizowana koncepcja zakładała, na obszarze placu Strzeleckiego dwa warianty do wyboru: albo zadrzewienie w formie kilku równoległych rzędów drzew, albo pozostawienie stawu w jego pierwotnym obrysie w otoczeniu swobodnie komponowanej roślinności. Natomiast teren obecnego parku Staszica Schmidt przeznaczył na bardziej zróżnicowaną, ale też regularną kompozycję. Nie udało się

ustalić powodów odstąpienia od realizacji projektu, nie wykluczone, że były to powody finansowe.

Kolejna próba zagospodarowania omawianego terenu miała miejsce w 1886 roku. Wspomniany już wcześniej właściciel jednej z najpoważniejszych firm ogrodnich we Wrocławiu - Guido von Drabizius, ogłosił w czasie Wystawy Ogrodniczej w 1886 roku, konkurs na projekt łączący w jeden park miejski pl. Staszica i pl. Strzelecki. Pierwszą nagrodę otrzymał Hugo Richter - późniejszy dyrektor ogrodnictwa miejskiego. Również ten projekt nie doczekał się realizacji. Nie udało się odnaleźć oryginalnego projektu Richtera ani jego reprodukcji, trudno więc porównać ten pierwszy pomysł Richtera z późniejszym o prawie dwadzieścia lat, zrealizowanym projektem obu placów.

Dopiero w 1905 roku, prawdopodobnie również wg koncepcji Richtera, powstał park publiczny obejmujący cały ten teren. Musiała to być kolejna wersja projektu sprzed dwudziestu lat, ale zmodernizowana do zmieniających się potrzeb użytkowników parku. Między połową lat 80. i początkiem XX wieku na interesującym nas terenie miały miejsce zasadnicze zmiany rzutujące na funkcjonowanie dawnego Przedmieścia Odrzańskiego. W najbliższym sąsiedztwie, na północ od obecnego parku Staszica powstał już wcześniej, bo w 1868 roku dworzec kolejowy Wrocław Nadodrze, kilkakrotnie rozbudowywany i powiększany, stał się na przełomie XIX i XX wieku ważnym węzłem transportowo-komunikacyjnym. Uzupełnieniem tej funkcji stał się dworzec Kolejki Wrocławsko-Trzebnicko-Prusickiej (Breslau-Trebnitz-Prausnitzer Kleinbahn AG), na północny wschód od pl. Strzeleckiego i na zachód od parku Staszica. Dworzec powstał w 1898 roku wg projektu Josepha Haukego. Linia wąskotorówki mogła funkcjonować dzięki ukończeniu w 1897 roku budowy nowego mostu Osobowickiego (Gröschel-Brücke). Wszystkie te inwestycje spowodowały duże zagęszczenie podróżujących wrocławian i ludności spoza miasta.

W 4. ćw. XIX wieku na dawnym Przedmieściu Odrzańskim nasiliły się działania urbanizacyjne, które doprowadziły do zabudowania kamienicami, głównie czynszowymi o różnym standardzie, starych i nowo wytyczonych ulic. Zagęszczenie mieszkańców na tym terenie wymusiło także na władzach kościelnych nowe inwestycje. Jako pierwszy, w latach 1897 - 1898, powstał katolicki kościół parafialny Św. Bonifacego, wzniesiony wg projektu Josepha Ebersa. Nieco później, w latach 1902 - 1904, zbudowano ewangelicki kościół imienia Odkupiciela (Erlöserkirche), wg projektu Jürgena Krögera z Berlina. Bryły obu budowli zlokalizowanych tuż przy granicach pl. Strzeleckiego i pl. Staszica dominowały nad parkowym otoczeniem.

Już po wystawie w 1881 roku musiała zapadnąć decyzja, by pozostawić Rossplatz nie zabudowanym i w przyszłości uzupełnić nim system skwerów i parków, na który składały się: Kępa Strzelecka na północnym zachodzie, park Staszica na północnym wschodzie, pl. Strzelecki łączący oba parki od południa i wreszcie w części południowej dawnego przedmieścia: pl. Św. Macieja i Lasek wzdłuż ul. Pomorskiej.

Zrealizowany, w latach 1905 - 1906, projekt parku Staszica i pl. Strzeleckiego jest przykładem jednych z pierwszych wrocławskich zielenców, tworzonych zgodnie z nowymi, modernistycznymi zasadami komponowania miejskich terenów rekreacyjnych. Na dalszy plan zeszyły wg nowych reguł funkcje spacerowe, gastronomiczne i kontemplacja przyrody, tak popularne w parkach XIX-wiecznych. Wcześniejsze dążenie do stworzenia możliwości indywidualnego wypoczynku w otoczeniu krajobrazowego parku, choć iluzorycznie w oderwaniu od innych spacerowiczów, zastąpiono chęcią zaspokojenia potrzeb rekreacji większych grup użytkowników. Dlatego głównym elementem kompozycji stały się centralnie usytuowane place sportowo-zabawowe dla dzieci i młodzieży, służące też dorosłym nie tylko do biernego obserwowania przyrody, ale też do aktywnego wypoczynku. XX-wieczne parki zazwyczaj pozbawiano intelektualnych programów, zastępując je taką kompozycją przestrzeni by każdy użytkownik czuł się swobodnie, nie skrzepowany narzuconym sposobem zachowania.

Pomimo że oba place ukształtowano jednocześnie, jako uzupełniające się elementy jednego systemu zieleni, nigdy ze względu na zwiększającą się rolę komunikacyjną ul. Pomorskiej nie mogły być one scalone. Podobnie jest obecnie, gdy pl. Strzelecki całkowicie utracił charakter wewnętrznego skweru pomiędzy kwartałami zabudowy mieszkalnej. Po 1945 roku zniknął także ważny element dominujący nad otoczeniem, jakim był protestancki kościół imienia Odkupiciela, zlokalizowany pomiędzy placami.

PARK STANISŁAWA STASZICA

Park Staszica, ok. 12 ha powierzchni, został zakomponowany wokół centralnie wytyczonej polany przeznaczonej na plac sportowo-zabawowy dla dzieci i młodzieży. Wg planu Wrocławia z 1912 roku był to największy tego typu plac w północnej części miasta. Nawet późniejsze przecięcie placu ukośnymi ścieżkami, przeznaczonymi do szybkiej komunikacji nie zmieniło jednorodnego w swej funkcji charakteru centralnej polany. Dookoła ciągnął się zewnętrzny pas wysokiej i średnio wysokiej roślinności, która stwarzała naturalne zamknięcie i izolację tego terenu. Tak ukształtowanej, obrzeżnej zieleni towarzyszyły ścieżki dookoła polany i liczne wejścia na teren parku ze wszystkich trzech boków trójkątnego w kształcie obszaru. Dogodność dostępu była o tyle ważna, że w najbliższym sąsiedztwie parku występowała tu zwarta zabudowa kamieniczna (od południowego wschodu i południowego zachodu), której mieszkańcy byli najczęstszymi użytkownikami parku. Jednocześnie na jego pograniczu znajdowały się dwa kościoły, o których była już mowa i dwa dworce kolejowe. Powodowało to wzmożony przepływ ludzi, który traktowali park głównie jako drogę skracającą ich trasę w zamierzonym kierunku. Dodatkowym elementem komunikacyjnym był przystanek tramwajowy pomiędzy kościołem protestanckim i parkiem. Funkcjonalnie rozmieszczone wejścia na teren parku i prosty, nieskomplikowany układ ścieżek zapewniał łatwą komunikację, niezależnie od kierunku przemieszczania się. Jednocześnie zewnętrzny pas zieleni i usytuowanie ławek z widokiem w kierunku centrum parku dawało możliwość izolacji od ruchu ulicznego. Także trzy dominujące nad otoczeniem budowle (dworzec i kościoły) nadawały temu miejscu indywidualny, niepowtarzalny charakter.

Porównując powstające, prawie w tym samym czasie, dwa parki: Nowowiejski i Staszica, możemy zaobserwować zmianę w kształtowaniu terenu o zbliżonej powierzchni. Park Nowowiejski jest jeszcze reliktem XIX-wiecznego parku krajobrazowego z tak typowymi elementami jak: wzniesienie, nieregularny staw z domkiem dla łabędzi, swobodnie ukształtowanym systemem ścieżek i wytyczonymi osiami widokowymi na okoliczne dominanty architektoniczne (Szkola Budowlana, Szkoła Pestalozziego, kościół św. Michała). Natomiast plac sportowo-zabawowy został zepchnięty poza park na południową stronę ul. Prusa.

W porównaniu z parkiem Nowowiejskim park Staszica jest już kompozycją nastawioną na funkcjonalność z dobrym systemem komunikacji i placem sportowo-zabawowym w centrum. W okresie międzywojennym został częściowo przekształcony, nie zmieniło to jednak jego podstawowych funkcji. M.in. na obrzeżach parku wprowadzono

strzyżone żywopłoty, jako dodatkowe zabezpieczenie i izolację przed nasilającym się ruchem ulicznym. Wśród gęstej zabudowy teren ten był postrzegany jako jeden z nielicznych enklaw zieleni w tej części miasta.

Ukształtowany, w latach 1905 - 1906, park Staszica, zwany początkowo też parkiem Północnym (Nordpark), dopiero w 1926 roku przemianowano na park im. Georga Bendera (Benderpark), od nazwiska wieloletniego nadburmistrza Wrocławia, zmarłego w 1924 roku. Bender był postacią szczególnie związaną z problemami zieleni miejskiej, aktywnie nadzorował działanie Zarządu Promenad i Parków Miejskich oraz był jednym z głównych inicjatorów powstania w 1892 roku Towarzystwa Upiększania Miasta. Również dzięki niemu mógł powstać park Południowy.

PLAC STRZELECKI

W 1905 roku plac Strzelecki, ok. 2,8 ha powierzchni, uzyskał formę skweru o krajobrazowej kompozycji z placem zabaw dla dzieci i młodzieży w zachodniej części.

Ostateczna przedwojenna kompozycja pochodzi z 1927 roku. Podłużny plac podzielono na trzy prostokątne części o odmiennych funkcjach. W zachodniej części znajdował się duży, podłużny plac zabawowy, ujęty w kulisową roślinność o nieregularnym charakterze. Część środkowa, otoczona strzyżonym szpalerem krzewów, mieściła pośrodku plac zabaw dla małych dzieci i ławki do odpoczynku. Skrajna, wschodnia część placu została zakomponowana w nieregularnym stylu. W ten sposób połączono różnorodne funkcje uzależnione od wieku i zainteresowań użytkowników, preferując jednak możliwość wypoczynku aktywnego. Charakterystyczne dla okresu międzywojennego były elementy regularnej kompozycji oraz geometryczne strzyżenie drzew i krzewów.

W okresie powojennym przygotowano dwa projekty zagospodarowania placu, w 1947 i 1951 roku. Oba powtarzały przedwojenny układ, dzieląc całość na cztery, nie trzy fragmenty. Późniejszy projekt zakładał utworzenie w skrajnej zachodniej części placu części targowej. Byłaby ona oddzielona od pozostałej części zwartym szpalerem wysokiej i niskiej roślinności.

SPIS MATERIAŁÓW IKONOGRAFICZNYCH ORAZ PLANÓW.

SKRÓTY:

ABMW	Archiwum Budowlane Miasta Wrocławia
APWr AMWr	Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Akta Miasta Wrocławia
APWr Kart WR	Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Kartografia Miasta Wrocławia
OZG BU	Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu Oddział Zbiorów Graficznych
OZK BUW	Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu Oddział Zbiorów Kartograficznych
Muz. Hist.	Muzeum Historyczne we Wrocławiu, Dział Dziejów Wrocławia
b.a.	Brak autora planu, lub podpis nieodczytany.
b.r.	Brak daty na planie.
b.s.	Brak podanej skali na planie.
Brak. Syg.	Brak sygnatury planu.

IKONOGRAFIA:

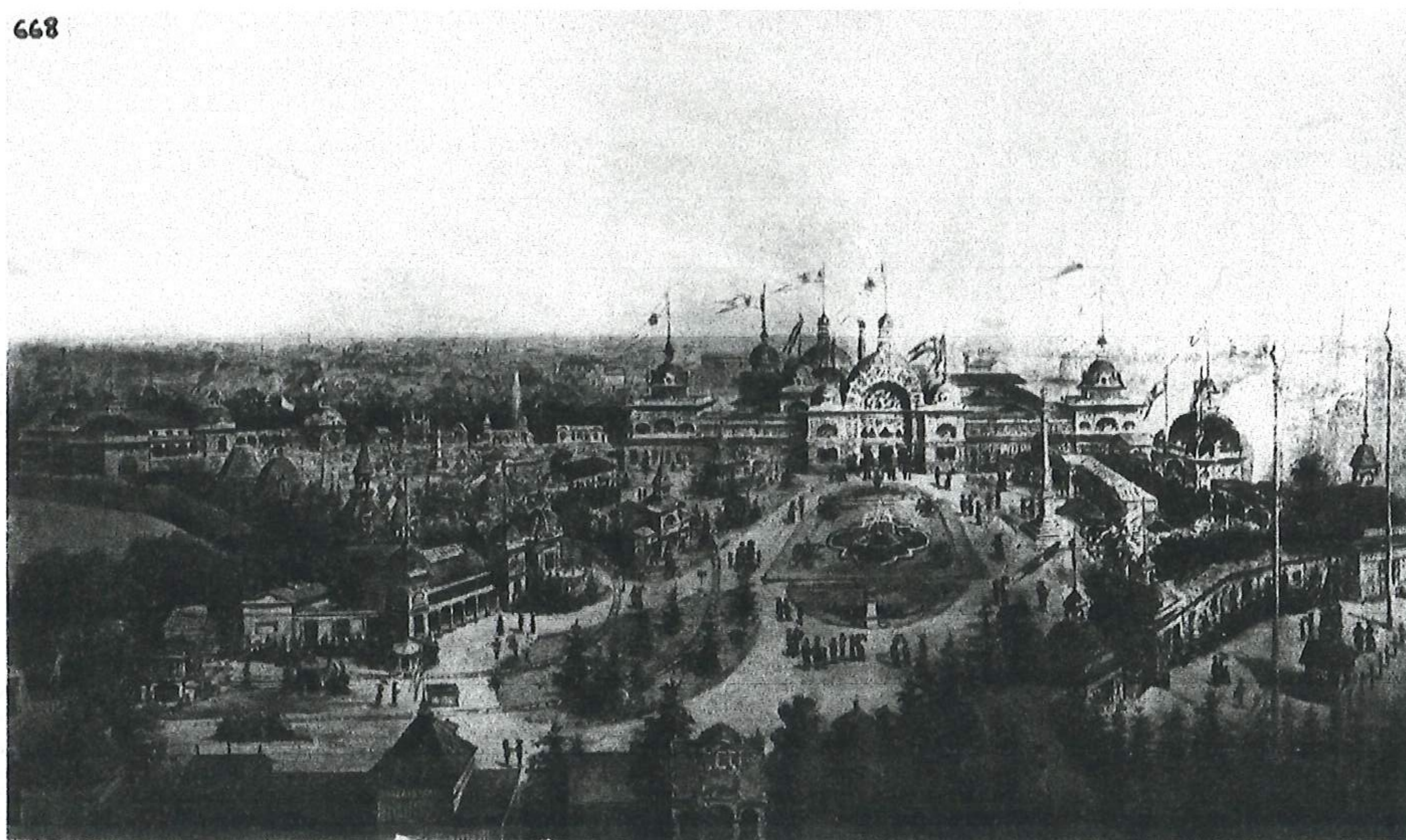
- I. Śląska Wystawa Rzemiosł i Przemysłu w 1881 roku, teren obecnego parku Staszica i pl. Strzeleckiego.
Reprodukcja rysunku wg fot. H.Buchwalda, 1881, OZG BUWr, sygn. 668.
- II. *Breslau. Erlöser-Kirche*. Kościół imienia Odkupiciela.
Pocztówka, 1904, Repr. w: A.Konieczny, *Stary Wrocław na widokówkach dr Trenklera*, Wrocław 1996, s. 93.
- III. *Breslau, Odertorbahnhof*. Dworzec kolejowy Wrocław Nadodrze przy północnej granicy parku Staszica.
Pocztówka, 1918, OZG BUWr, sygn.17912.
- IV. *Bonifatiuskirche und Kleinbahnhof*. Północno-wschodni narożnik pl. Strzeleckiego, widok w kierunku kościoła św. Bonifacego i stacji kolejki wąskotorowej.
Pocztówka, ok. 1920, Muz. Hist., brak sygn.
- V. *Erlöserkirche*. Kościół imienia Odkupiciela przy południowej granicy parku Staszica.
Pocztówka, ok. 1920, Muz. Hist., brak sygn.
- VI. *Breslau. Nordpark mit Kleinbahnhof und Bonifatiuskirche*. Park Staszica, fragment południowy z widokiem na kościół św. Bonifacego i pl. Strzelecki w głębi.
Pocztówka, ok. 1920, Muz. Hist., brak sygn.
- VII. *Breslau, Benderplatz mit Erlöserkirche*. Południowa część parku Staszica, widok w kierunku kościoła protestanckiego.
Pocztówka, ok. 1930, Muz. Hist., brak sygn.
- VIII. Kościół imienia Odkupiciela, widok z parku Bendera.
Fotografia, lata 30. XX w., Repr. w: *Breslau in 144 Bildern*, Leer (Ostfriesland) 1982, s. nlb.

PLANY I PROJEKTY ARCHITEKTONICZNE.

L.p.	Nazwa planu-projektu:	Autor planu	Czas powstania:	Skala:	Miejsce przechowywania Sygnatura
1.	Fragment planu Wrocławia.	Hanke	1831	b.s	GS-L BUWr
2.	Fragment planu Wrocławia.	b.a.	1862	b.s	Carl Winderlich, Illustriertes Breslau. Breslau 1862
3.	Fragment planu Wrocławia.	Hofmann	1865	b.s.	ABWM, Brak.Syg.
4.	Plan rozmieszczenia Śląskiej Wystawy Rzemiosł i Przemysłu w 1881 roku.	b.a.	1881	b.s.	GS-L BUWr
5.	Plan sytuacyjny Śląskiej Wystawy Rzemiosł i Przemysłu w 1881 r.	Carl Schmidt	1881	1:1000	ABWM, Brak.Syg.
6.	Projekt parku po Śląskiej Wystawie Rzemiosł i Przemysłu w 1881 r, wariant	Carl Schmidt	1881	b.s	ABWM, Brak.Syg.
7.	Projekt parku po Śląskiej Wystawie Rzemiosł i Przemysłu w 1881 r, wariant	Carl Schmidt	1881	b.s.	ABWM, Brak.Syg.
8.	Projekt parku po Śląskiej Wystawie Rzemiosł i Przemysłu w 1881 r, wariant	Carl Schmidt	1881	b.s.	ABWM, Brak.Syg.
9.	Plan sytuacyjny kępy Strzeleckiej i Plac Strzelecki	b.a.	1886	b.s.	ABWM, Brak.Syg.
10.	Fragment planu Wrocławia	b.a.	1892	1:10000	ABWM, Brak.Syg.
11.	Fragment planu rozmieszczenia Wystawy Ogrodniczej w 1894 roku na Kępie Strzeleckiej.	Bechunck	1894	1:1500	GS-L BUWr
12.	Fragment planu Wrocławia	b.a.	1910	1:15000	ABWM, Brak.Syg.
13.	Fragment planu Wrocławia	b.a.	1910	1:1000	ABWM, Brak.Syg.
14.	Fragment planu Wrocławia	b.a.	1912	b.s.	GS-L BUWr
15.	Plan sytuacyjny placu Strzeleckiego	b.a.	1927	1:500	ABWM, Brak.Syg.
16.	Plan sytuacyjny placu Strzeleckiego	b.a.	1927	1:500	ABWM, Syg. T.5068
17.	Fragment placu Strzeleckiego	b.a.	1927	1:500	ABWM, Brak.Syg.
18.	Fragment planu Wrocławia	b.a.	1928	1:5000	ABWM, Brak.Syg.
19.	Fragment planu Wrocławia	b.a.	1937	1:2000	ABWM, Brak.Syg.

20.	Plan placu Staszica	b.a.	1947	1:500	ABWM, Brak.Syg.
21.	Projekt zielenia na placu Staszica	Praszycka	1947	1:500	ABWM, Brak.Syg.
22.	Plan zielenia na placu Staszica	b.a.	1947/1948	1:500	ABWM, Brak.Syg.
23.	Plac Staszica we Wrocławiu	b.a.	1948	1:1000	ABWM, Brak.Syg.
24.	Projekt skweru Strzeleckiego	Rutkowska Maślankie wicz	1948	1:500	ABWM, Brak.Syg.
25.	Projekt placu Karola Marksa	Stanisław Wojciecho wski	1951	1:500	ABWM, Brak.Syg.

668

- I. Śląska Wystawa Rzemiosł i Przemysłu w 1881 roku, teren obecnego parku Staszica i pl. Strzeleckiego.
Reprodukcja rysunku wg fot. H.Buchwalda, 1881, OZG BUWr, sygn. 668.

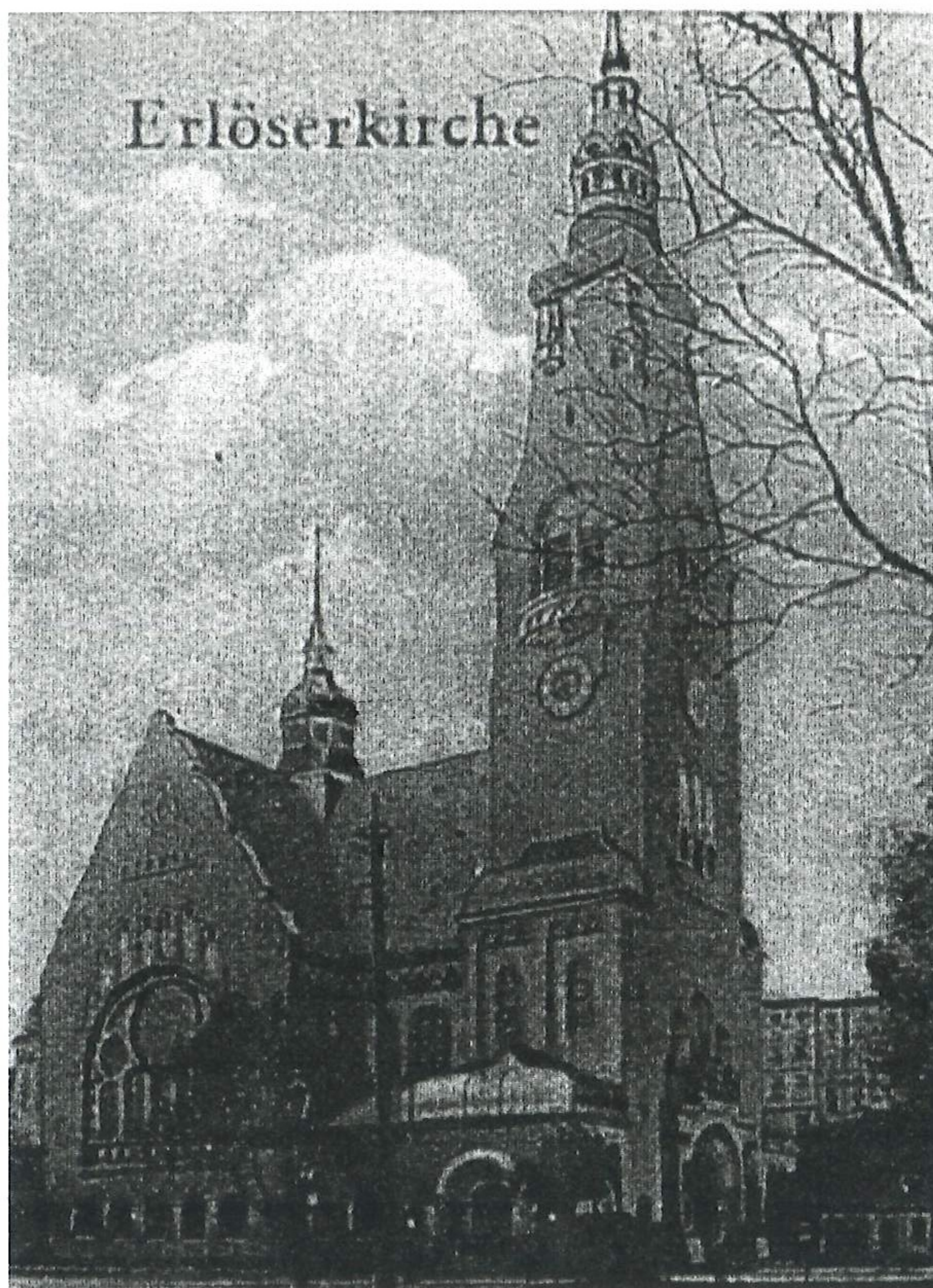
- II. *Breslau. Erlöser-Kirche.* Kościół imienia Odkupiciela.
Pocztówka, 1904, Repr. w: A.Konieczny, *Stary Wrocław na widokówkach dr Trenklera*, Wrocław 1996, s. 93.

III. *Breslau, Odertorbahnhof.* Dworzec kolejowy Wrocław Nadodrze przy północnej granicy parku Staszica.
Pocztówka, 1918, OZG BUWr, sygn.17912.

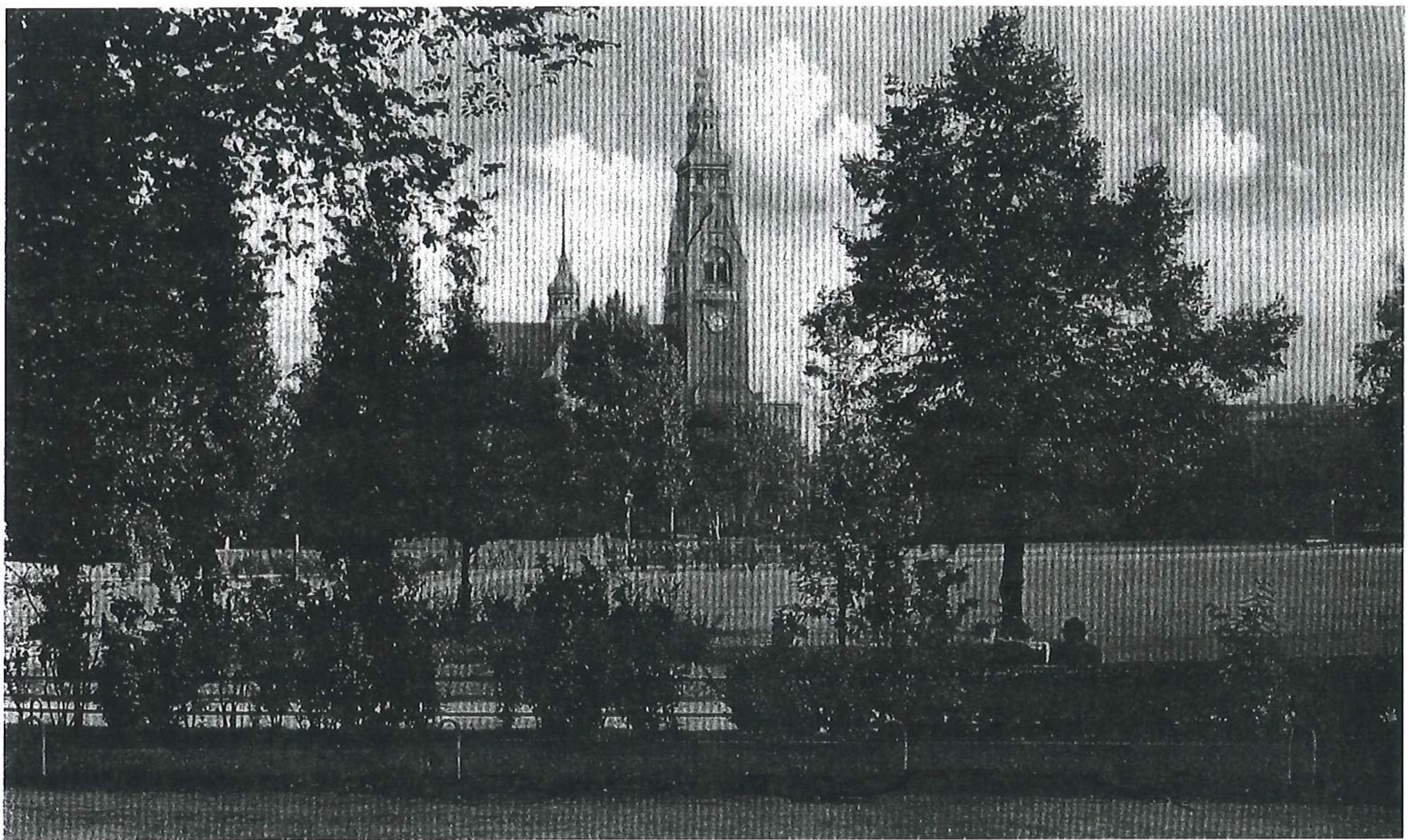
IV. *Bonifatiuskirche und Kleinbahnhof.* Północno-wschodni narożnik pl. Strzeleckiego, widok w kierunku kościoła św. Bonifacego i stacji kolejki wąskotorowej. Pocztówka, ok. 1920, Muz. Hist., brak sygn.

V. *Erlöserkirche*. Kościół imienia Odkupiciela przy południowej granicy parku Staszica. Pocztówka, ok. 1920, Muz. Hist., brak sygn.

VI. *Breslau. Nordpark mit Kleinbahnhof und Bonifaziuskirche.* Park Staszica, fragment południowy z widokiem na kościół św. Bonifacego i pl. Strzelecki w głębi. Pocztówka, ok. 1920, Muz. Hist., brak sygn.

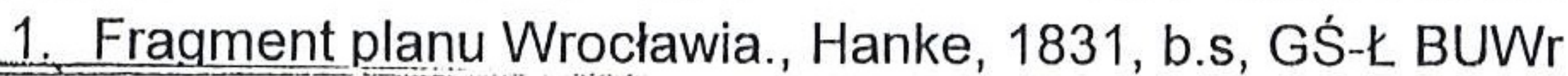

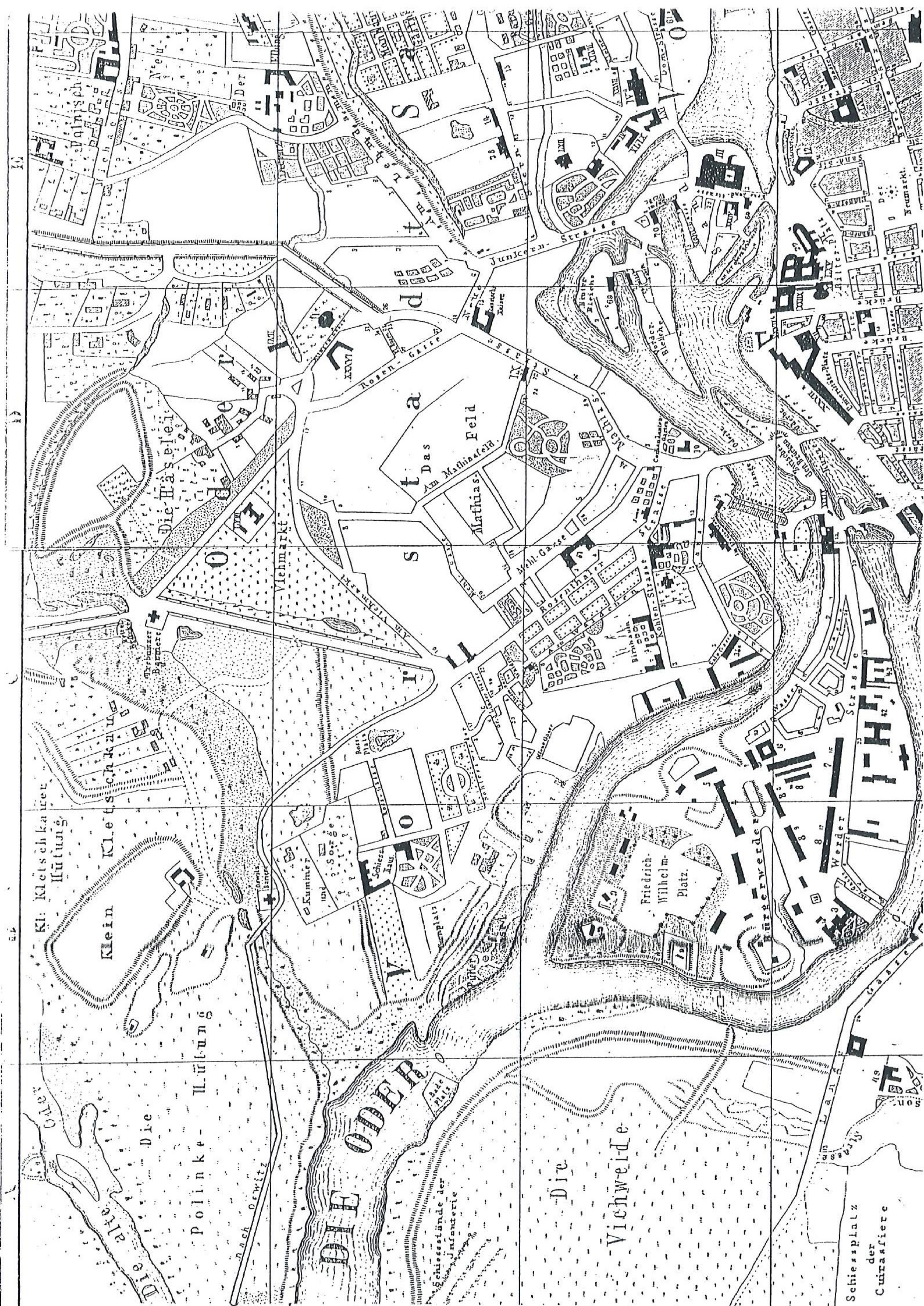
VII. *Breslau, Benderplatz mit Erlöserkirche.* Południowa część parku Staszica, widok w kierunku kościoła protestanckiego.
Pocztówka, ok. 1930, Muz. Hist., brak sygn.

VIII. Kościół imienia Odkupiciela, widok z parku Bendera.
Fotografia, lata 30. XX w., Repr. w: *Breslau in 144 Bildern*, Leer (Ostfriesland) 1982,
s. nlb.

1831.

2. Fragment planu Wrocławia., b.a., 1862, b.s, Carl Winderlich, Illustriertes Breslau.
Breslau 1862

25	Christophorus	4 d	Linnéstrasse	25.1
26	Elisabeth	3 c	Löschstrasse	25.5

der Schlesischen Gewerbe- und Industrie-Ausstellung in Breslau im Jahre 1881.

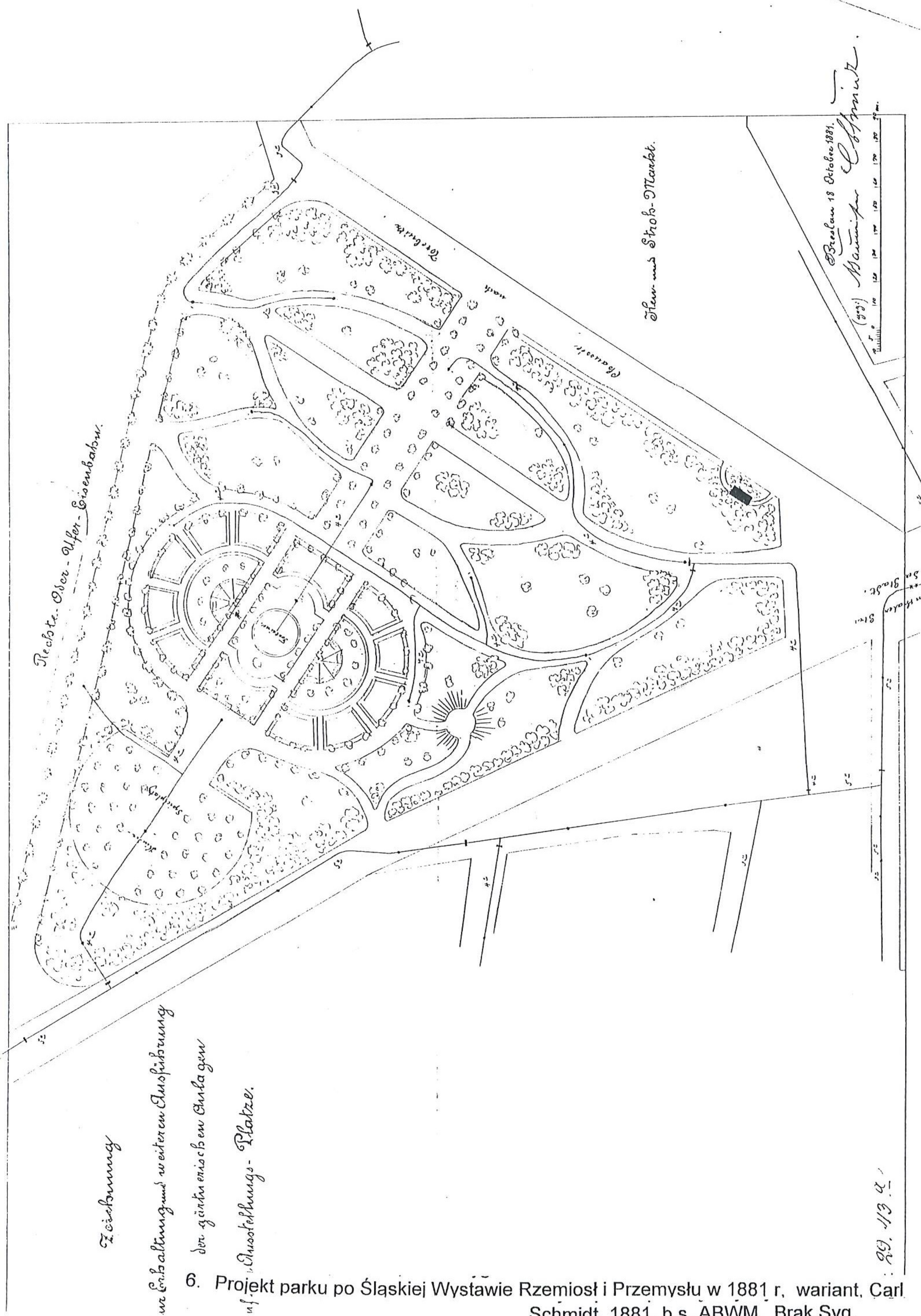
Zeichnung

zur Erhaltung und weiteren Ausgestaltung

der gärtnerischen Anlagen

an Ausstellungs-Plätze.

6. Projekt parku po Śląskiej Wystawie Rzemiosł i Przemysłu w 1881 r. wariant. Carl Schmidt, 1881, b.s, ABWM, Brak.Syg.

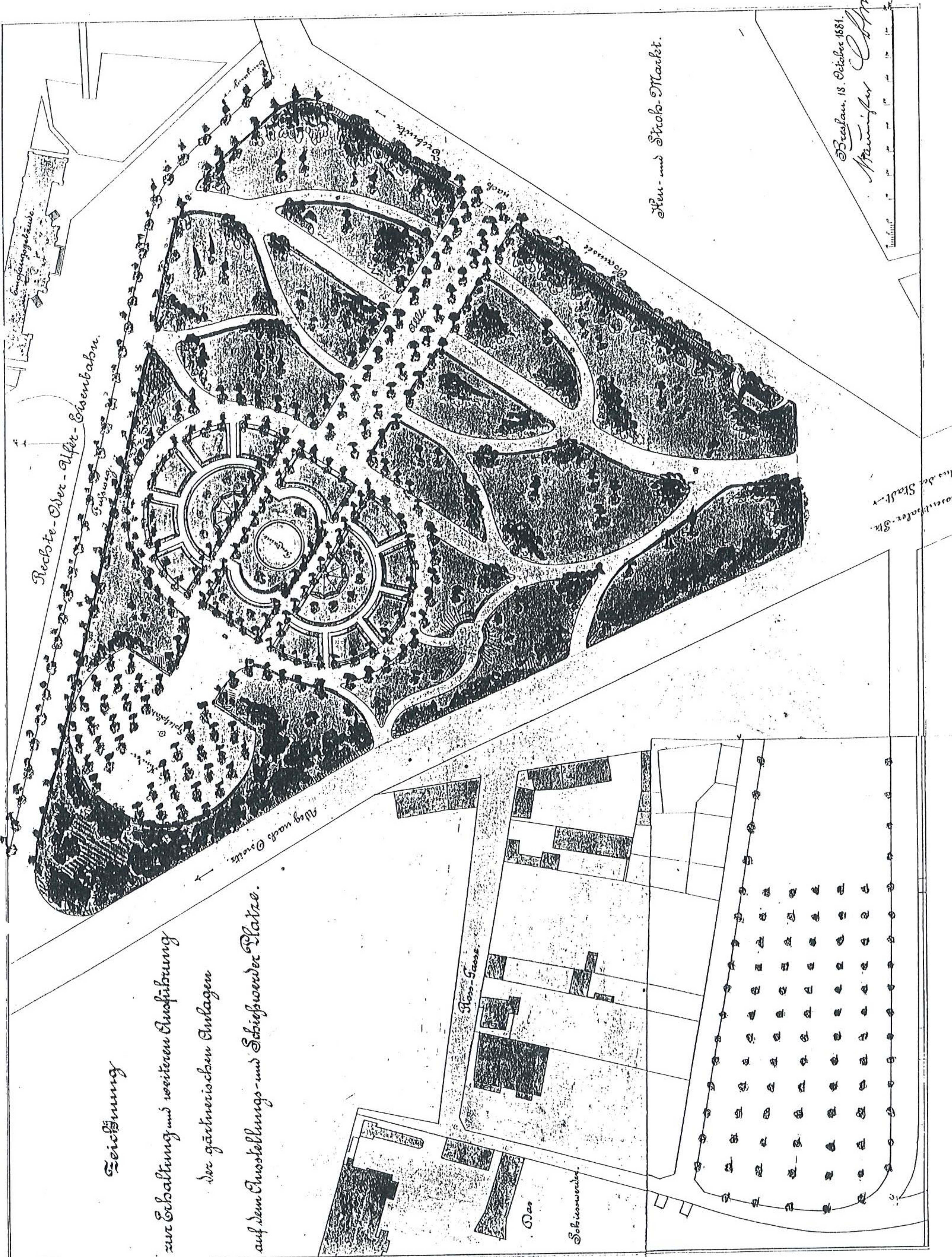
Breslau 18. October 1881.
Carl Schmidt

0 100 200 m

Königsplatz

Fleisch- und Stroh-Markt.

Rechts. Ober- u. Unter-Eisenbahn.

Zeichnung

zur Erhaltung und weiteren Ausföhrung

der gärtnerischen Anlagen

auf dem Ausstellungs- und Schießweder Platze.

Fluss- und Stroh-Markt.

Breslau, 18. October 1881.

Münster Schmidt

aus der Stadt-
verordneten-Sk.

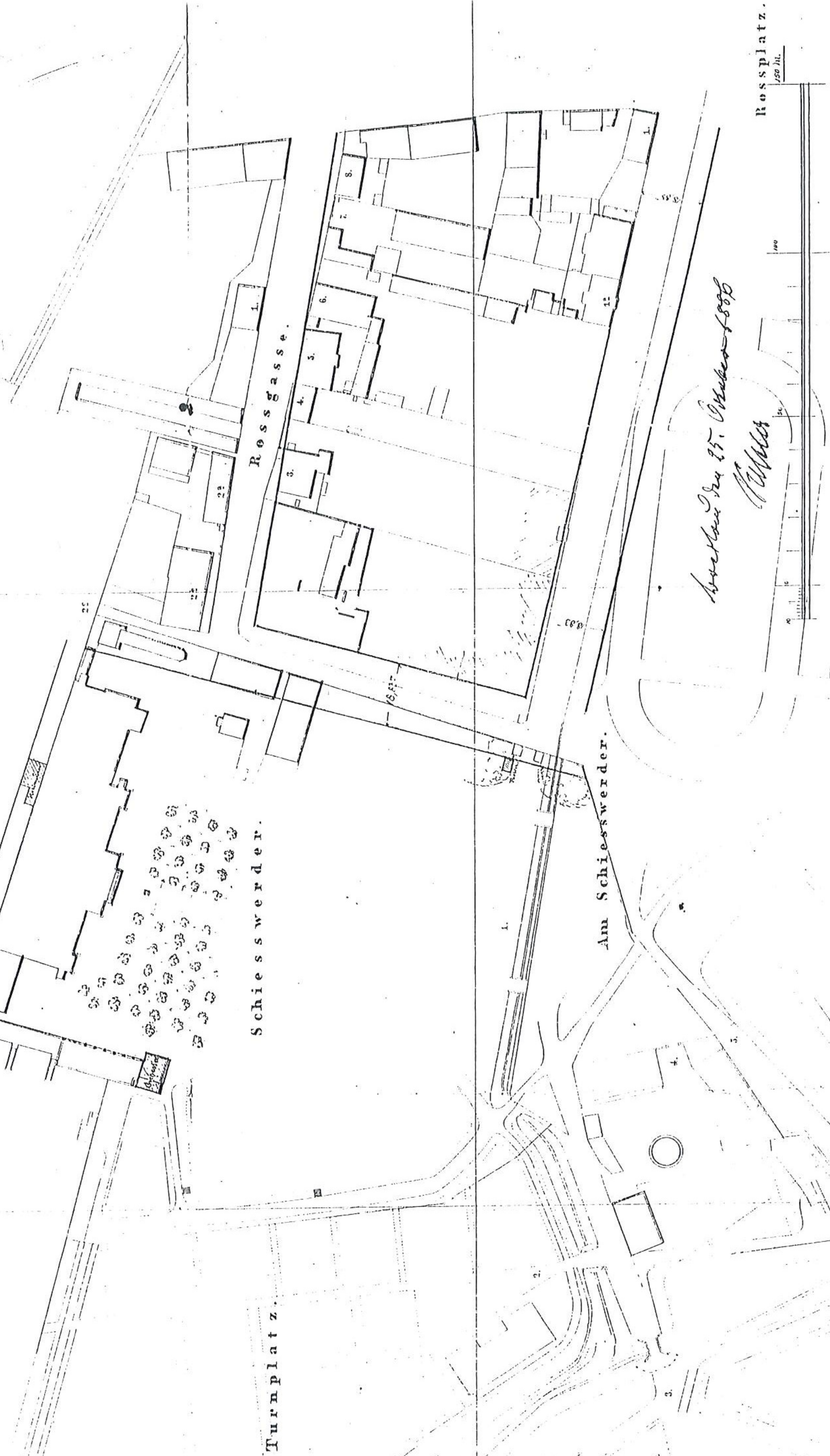
7. Projekt parku po Śląskiej Wystawie Rzemiosł i Przemysłu w 1881 r, wariant, Carl Schmidt, 1881, b.s., ABWM, Brak.Syg.

8. Projekt parku po Śląskiej Wystawie Rzemiosł i Przemysłu w 1881 r, wariant, Carl Schmidt, 1881, b.s., ABWM, Brak.Svg.

Situations-Plan

vom Schiesswerder.

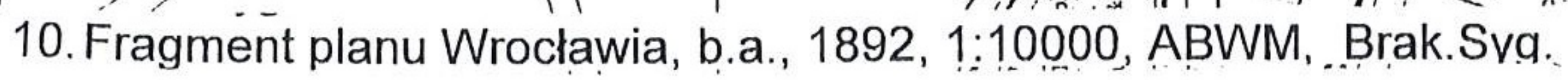
Rossplatz.

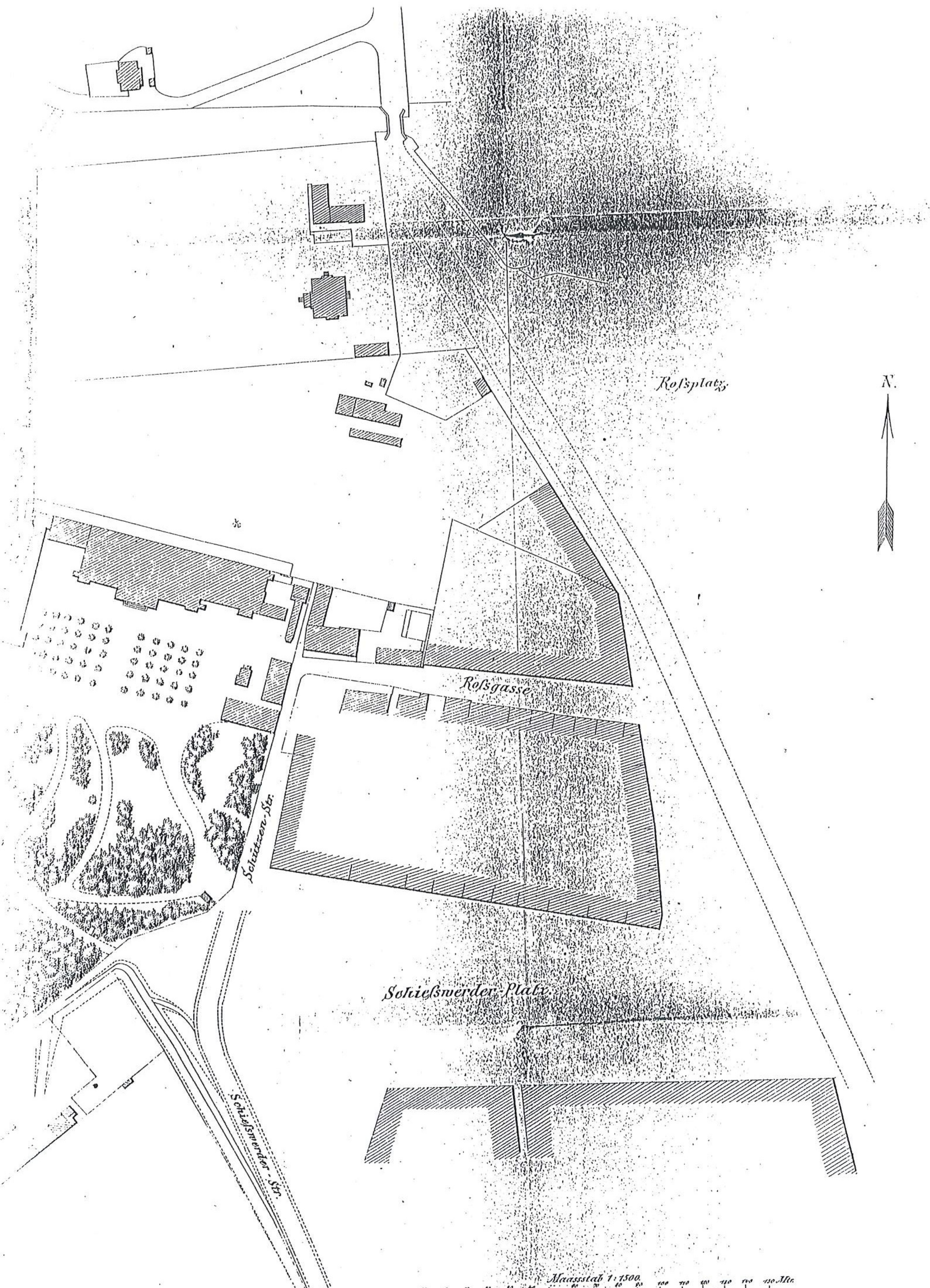
Kap. 11. Teil. 6. Nr. 76
St. 1. P. 1. 13. Nummer 3

Miejskie Archiwum Budowlane
Wrocław 20
Nr. Sygn. 20

Am Schiesswerder.

9. Plan sytuacyjny kępy Strzeleckiej i Plac Strzelecki, b.a., 1886, b.s., ABWM, Brak.Syg.

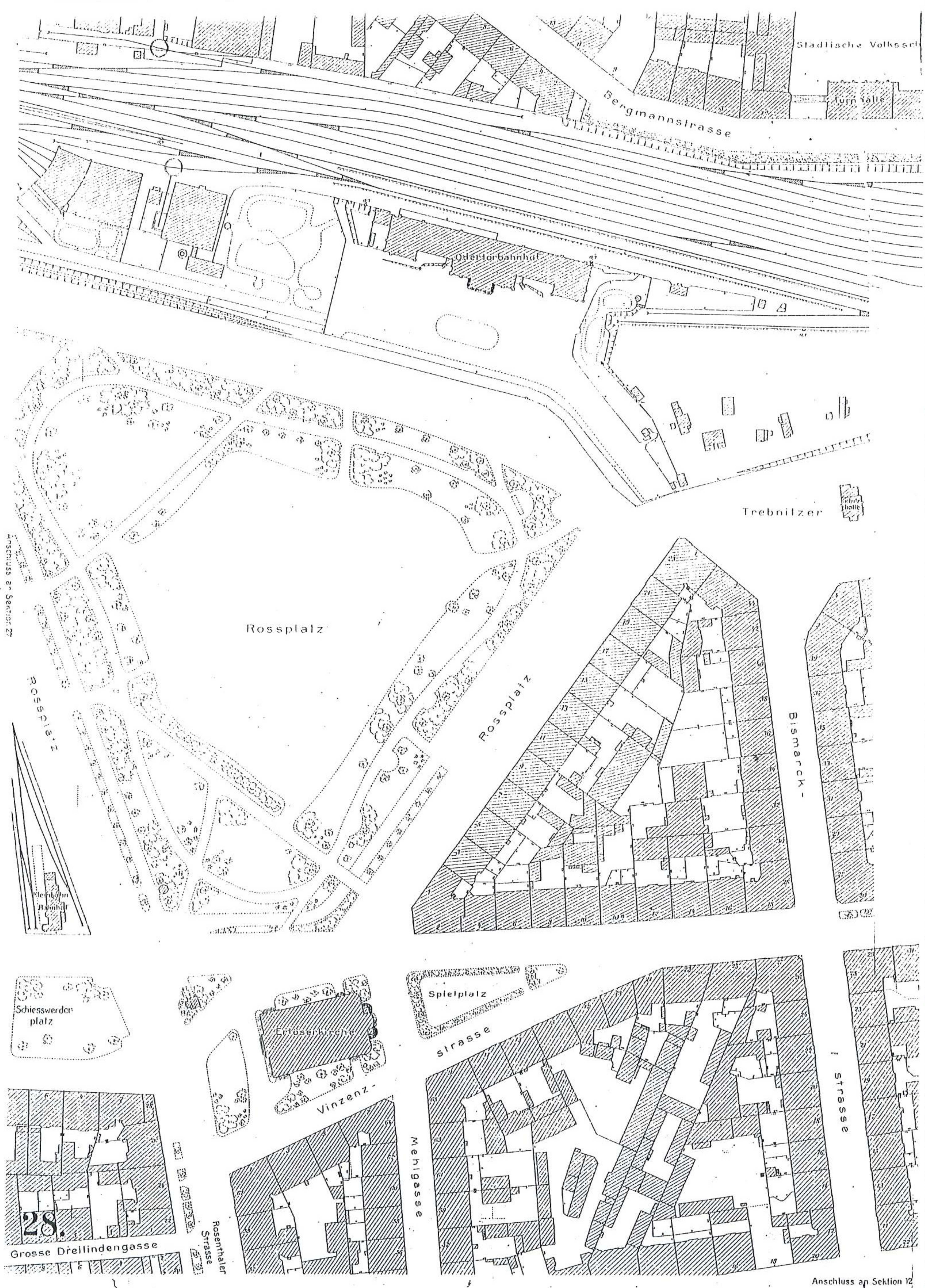

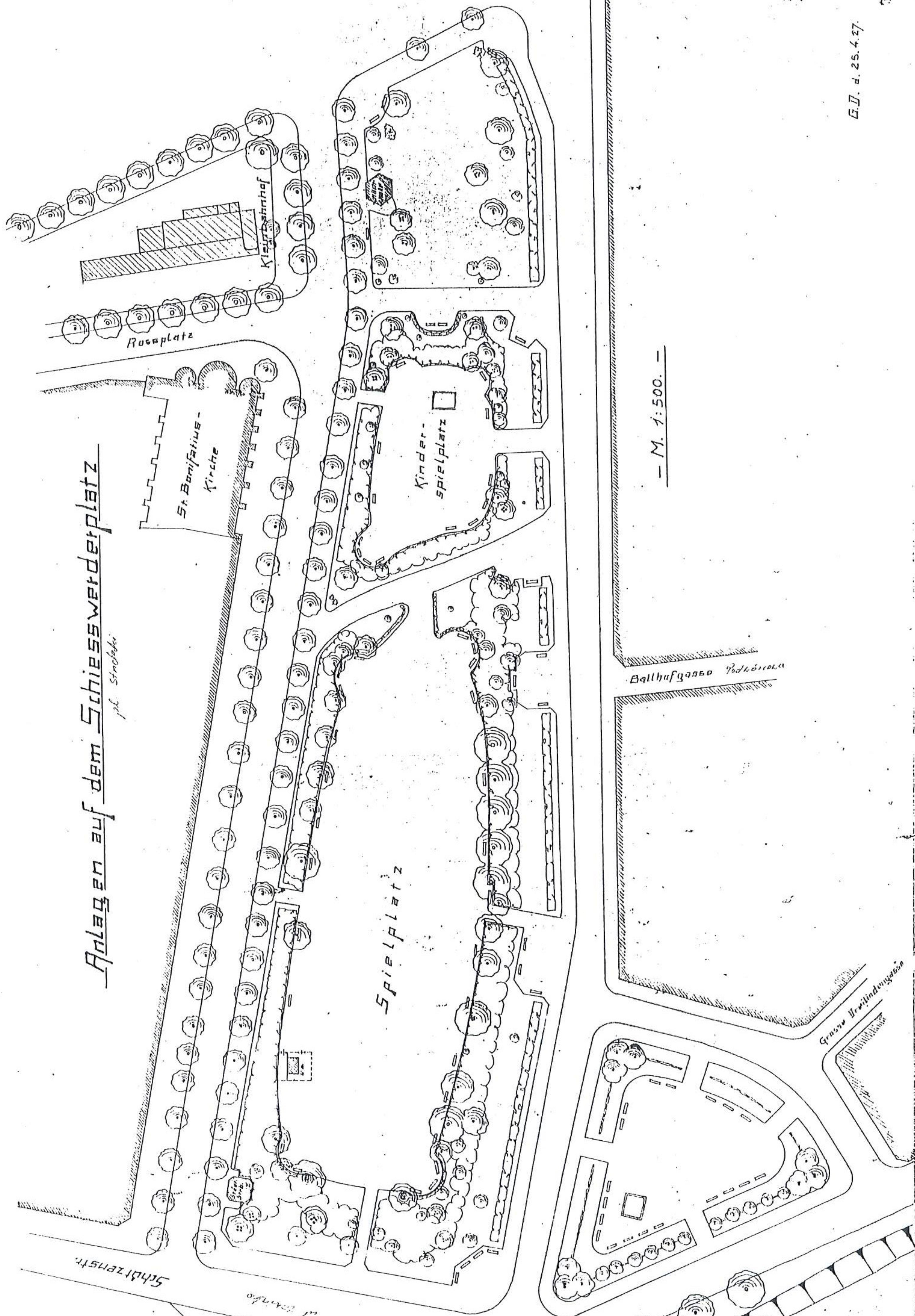
11. Fragment planu rozmieszczenia Wystawy Ogrodniczej w 1894 roku na Kępie Strzelieckiej., Bechuneck, 1894, 1:1500, GŚ-Ł BUWr

12. Fragment planu Wrocławia, b.a., 1910, 1:15000, ABWM, Brak.Syg.

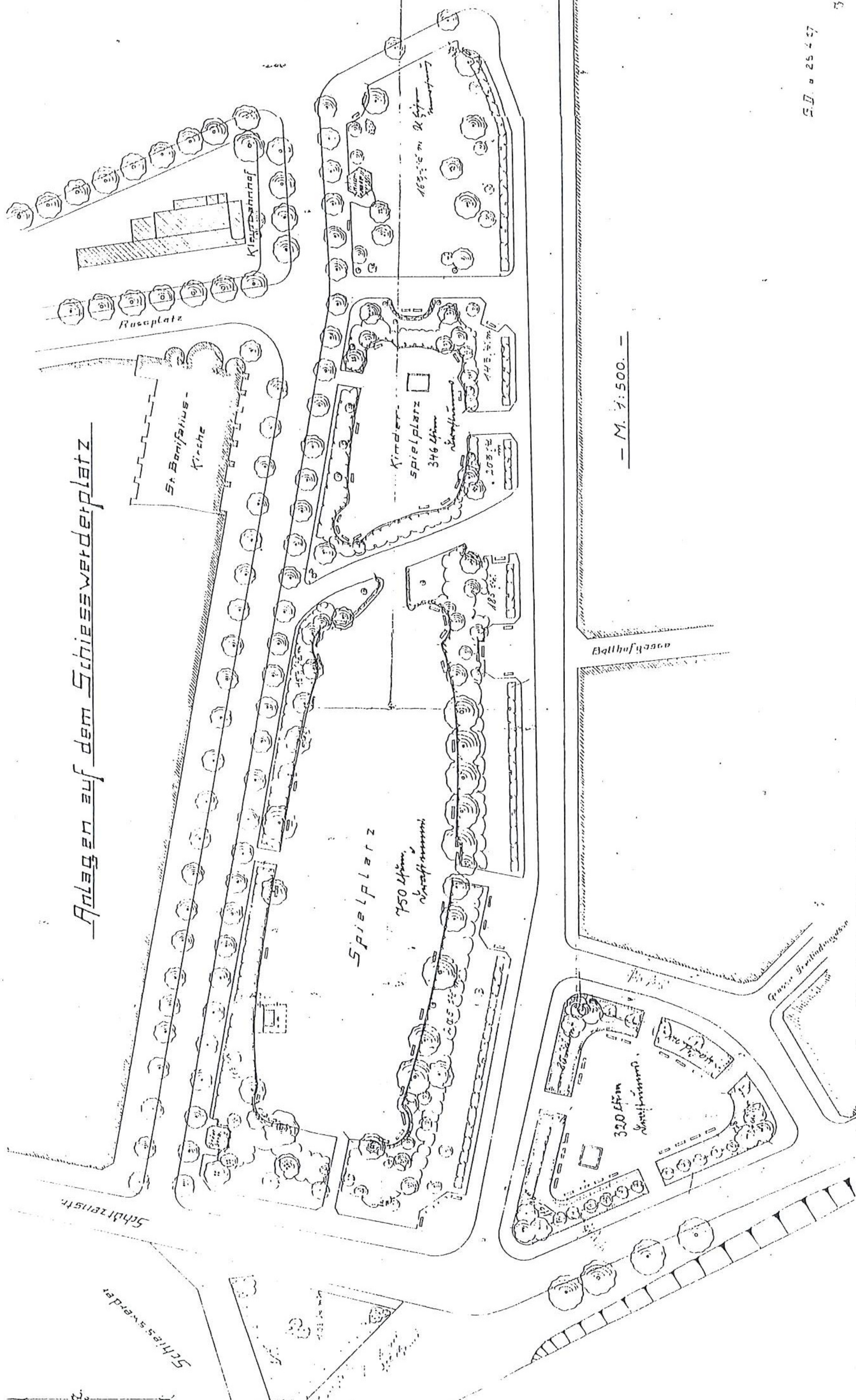

13. Fragment planu Wrocławia, b.a., 1910, 1:1000, ABWM, Brak.Syg.

15. Plan sytuacyjny placu Strzeleckiego, b.a., 1927, 1:500, ABWM, Brak.Syg.

Anlagen auf dem Schiesswerderplatz

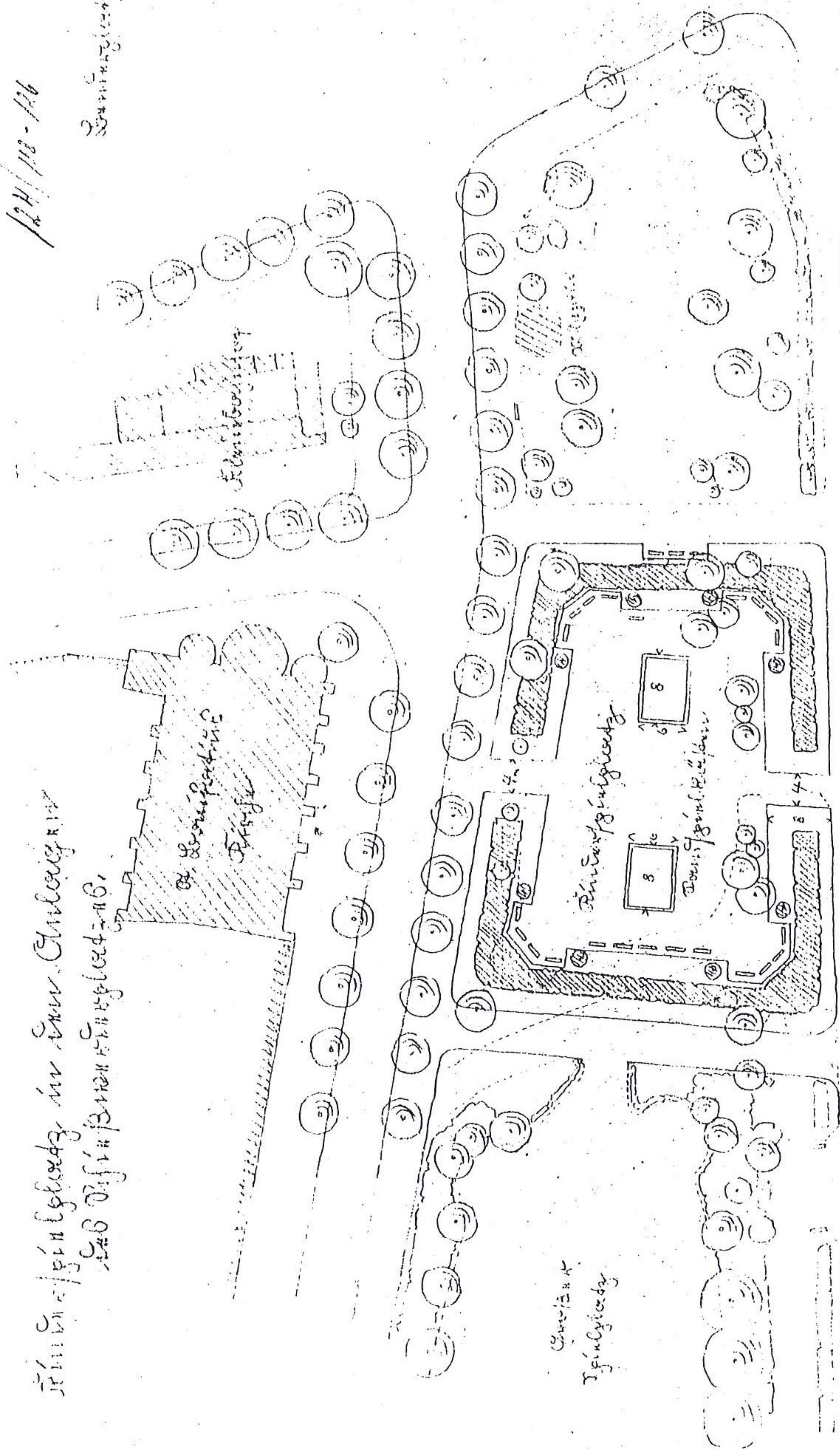

— M. 1:500. —

57. 25. 27

124/112-126

Strzelecki

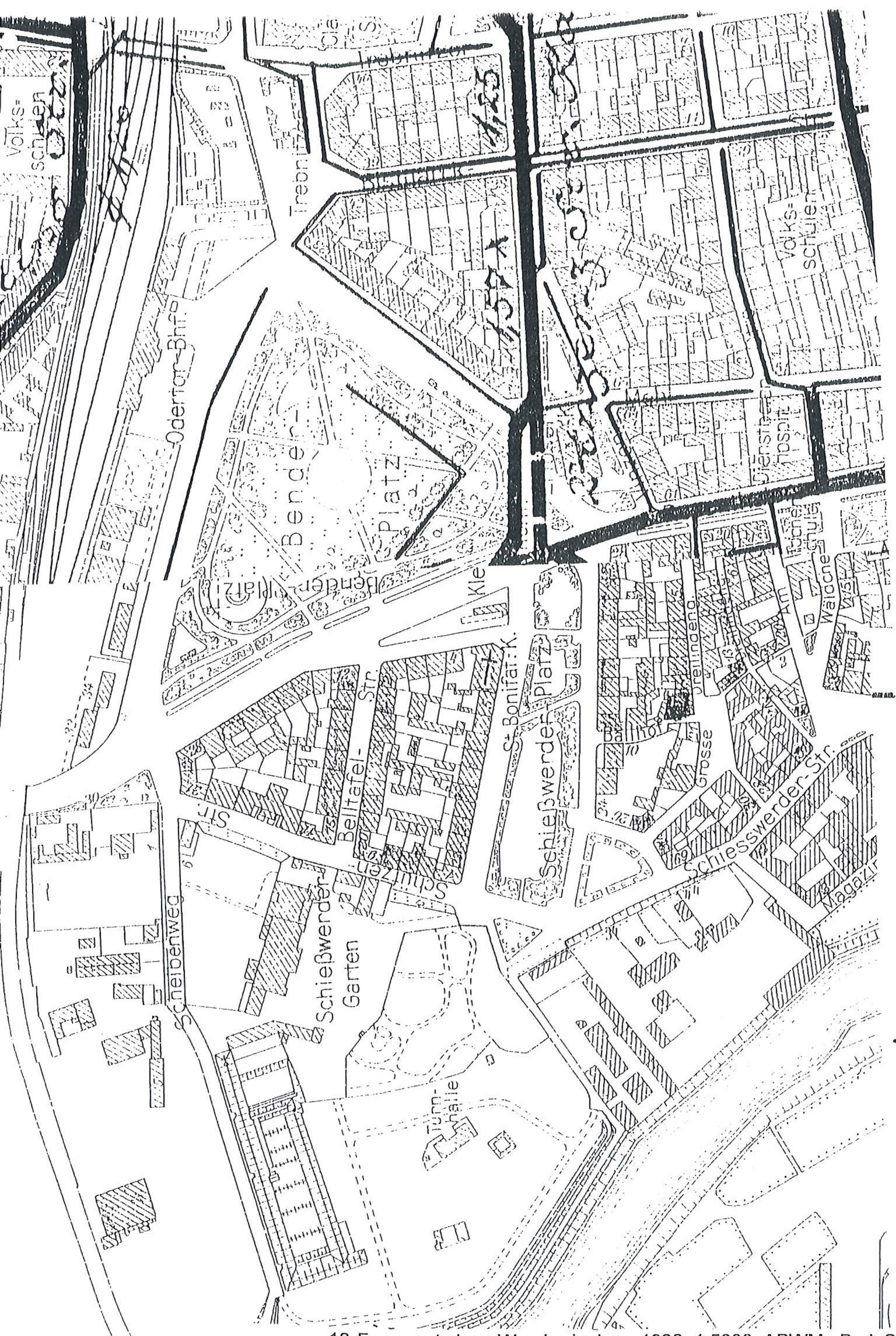

Strzelecki
Strzelecki
Strzelecki

Strzelecki

Strzelecki
Strzelecki
Strzelecki

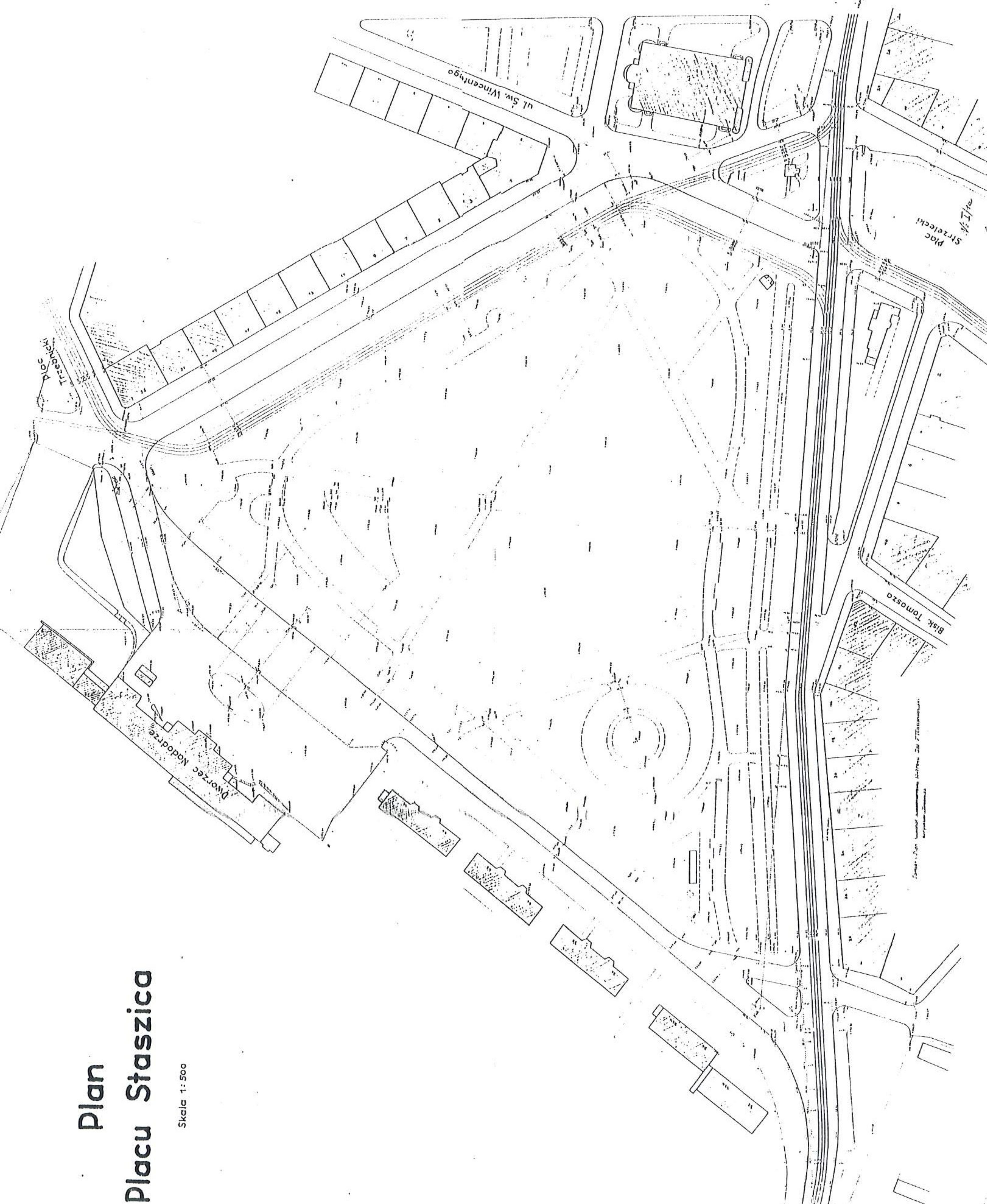
Strzelecki

18. Fragment planu Wrocławia, b.a., 1928, 1:5000, ABWM, Brak.Syg.

Plan Placu Staszica

Skala 1:500

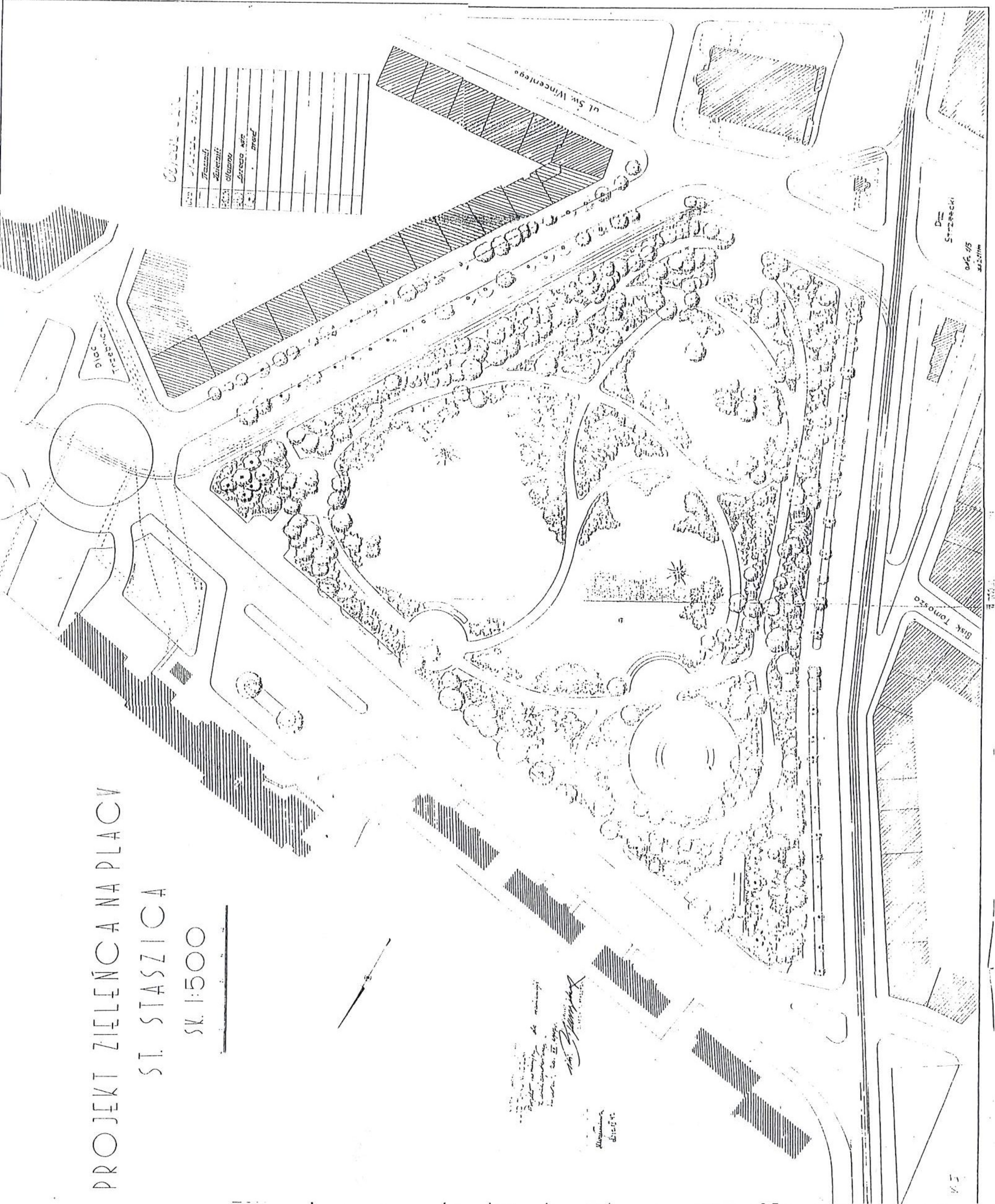
PROJEKT ZIELEŃCA NA PLACU

ST. STASZICA

SK. 1:500

Legenda

1	ul. St. Wincentego
2	Tramwaj
3	Zieleńca
4	Alfama
5	Grzebnia
6	Grzebnia

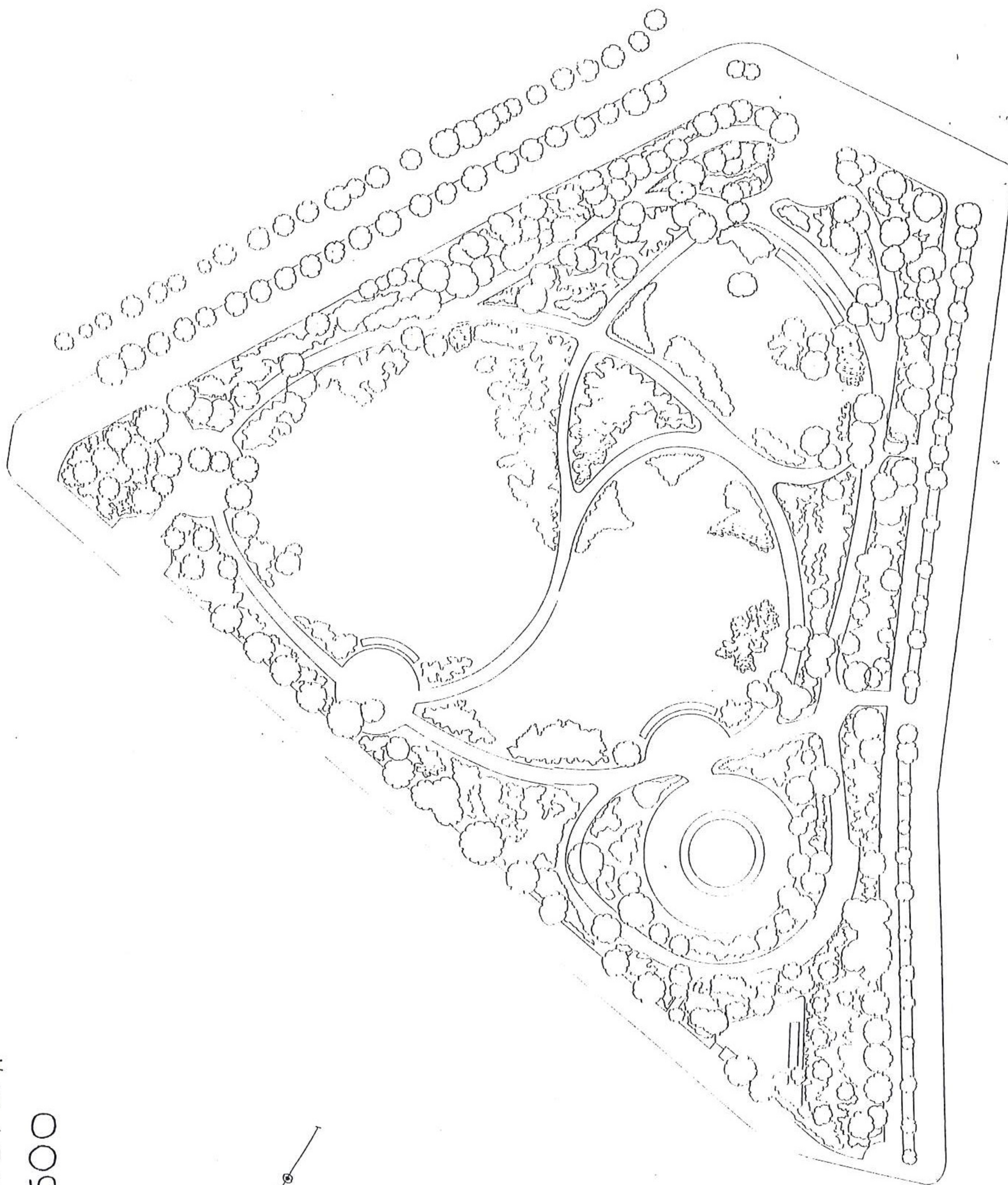
Projekt zrealizowany dla m. Staszica
w ramach zadania nr 10/1997
autor: dr. J. J. J. J.
mgr. J. J. J. J.

21. Projekt zieleńca na placu Staszica, Ptaszycka, 1947, 1:500, ABWM, Brak.Syg.

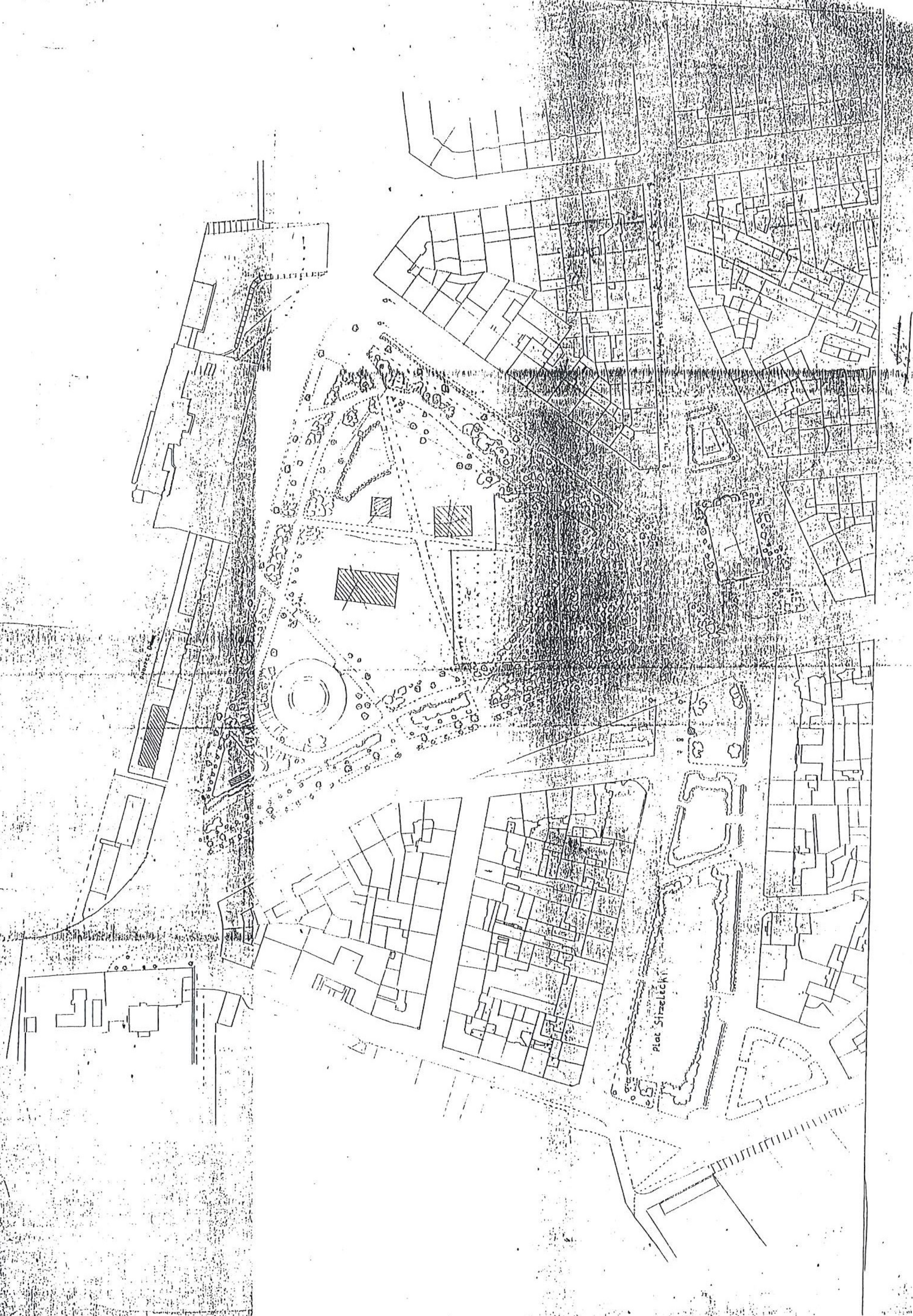
PLAN ZIELEŃCA NA PLACU

ST. STASZICA

SK 1:500

Plac Staszica we Wrocławiu

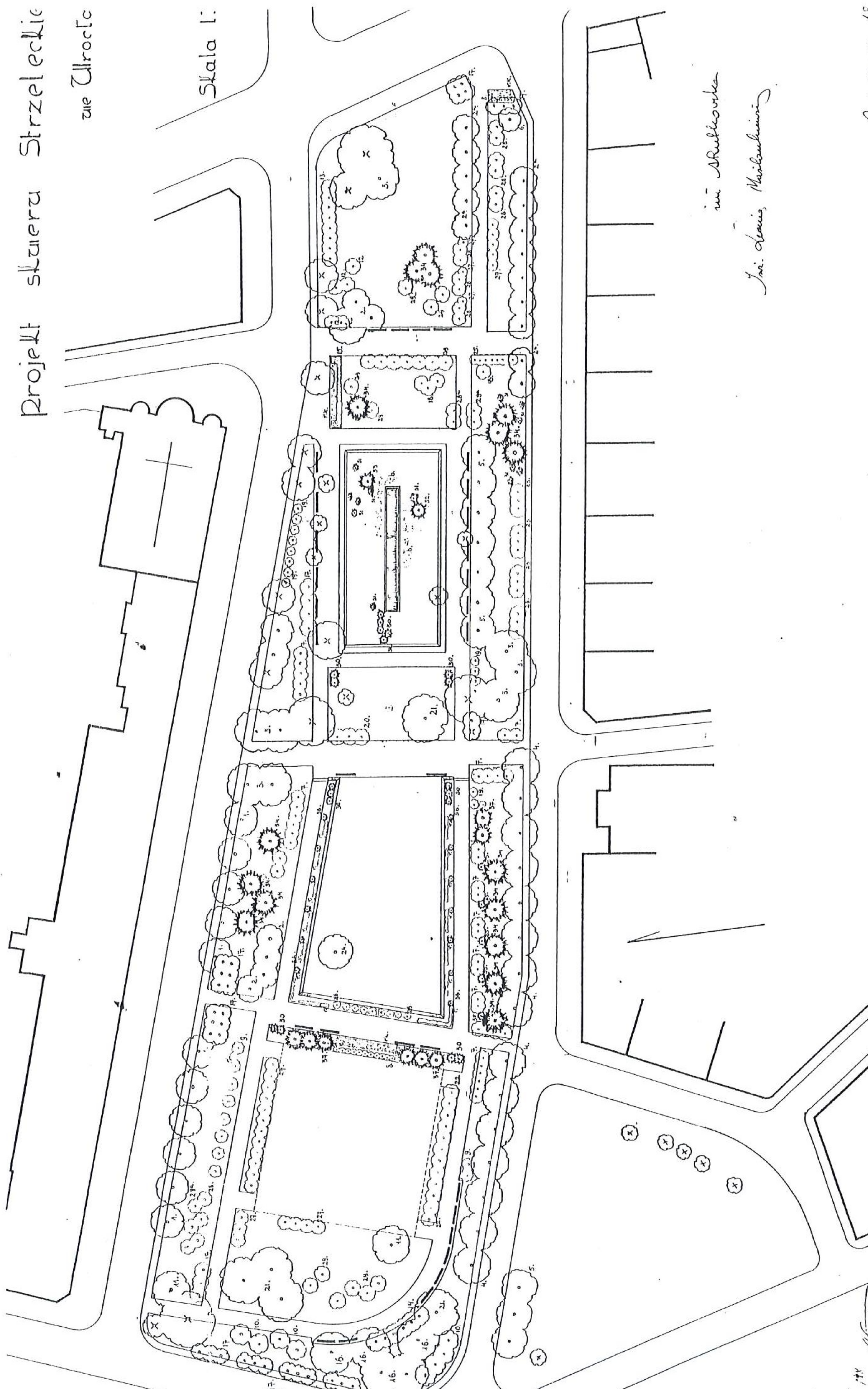
23. Plac Staszica we Wrocławiu, b.a., 1948, 1:1000, ABWM, Brak.Syg.

Skala 1:

im Rullover
Fr. Leitz, Mischelung

94/11-76

Warrene 18

25. Projekt placu Karola Marksa, Stanisław Wojciechowski, 1951, 1:500, ABWM, Brak.Syg.